

П. Карышковский.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ЦЕНТР АНТИКОЗНАВСТВА ТА МЕДІЄВІСТИКИ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XIII

ОДЕСА
ОНУ
2021

УДК 94(100)“-05/17”(08)

C773

Рецензенти:

- І. В. Бруйко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., керівник Центру антикознавства та медієвістики ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., проф. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
І. С. Гребцова – д.і.н., зав. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доц. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Луговий – к.і.н., доц. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
В. В. Чепіженко – викл. кафедри всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссов – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи (Кишинів, Молдова);
О. В. Сминтина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Протокол № 5 від 18 лютого 2021 р.

C773 Стародавнє Причорномор'я. Випуск XIII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021. –
442 с.

ISBN 978-617-689-412-4

*Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів
XIII ювілейних читань пам'яті П. Й. Каришківського, міжнародної
конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12–13 березня 2021 р.*

Збірка видана за спонсорської підтримки

І. М. Ковалья, В. О. Кравця, В. В. Левчука та С. Парадісопулоса

ISBN 978-617-689-412-4

УДК 94(100)“-05/17”(08)
© Колектив авторів, 2021
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2021

*Н. Б. Бурдо (Київ)***100-РІЧНИЙ ЮВІЛЕЙ МАРІЇ ГІМБУТАС**

*Рис. 1. Марія Гімбутас (фото: Marler J. In honor Marija Gimbutas
<http://mmstudies.com/scholars/honor-gimbutas/>)*

Археологічний календар на 2021 рік має важливі ювілейні дати, і одна з них – 100-річчя Марії Гімбутас. Її позиціонують, перш за все, як литовського і американського археолога, а також фахівця в області міфології, фольклору, символізму, культури давніх литовців, одну з найвідоміших фігур у вивченні праісторії Європи. Вона є авторкою 23 монографій та понад 300 статей.

Широкий діапазон наукових інтересів М. Гімбутас багато в чому був зумовлений її біографією та бурхливими подіями європейської історії ХХ ст. Народжена у Вільнюсі, вона пережила усі перипетії історії литовської держави: короткий період відновлення незалежності, польську, німецьку і радянську окупацію. Вимушена еміграція до Німеччини, Австрії і, нарешті, до США, навчання і робота там збагатили М. Гімбутас різнобічними знаннями і зумовили широке бачення давнини, яке істотно перевищує знання тих, хто спеціалізувався лише в археології. У її біографії можливо умовно виділити три основні періоди: литовський і австрійсько-німецький, на які припадають роки юності, навчання і перші кроки у науці, та американський, найбільш тривалий, з яким пов'язана основна частина наукової біографії дослідниці.

Марія Біруте Алсейкайте народилася у родині лікарів Вероніки Янулайтете-Алсейкене і Даніелюса Алсейка 23 січня 1921 р. в м. Вільнюс (Вільно), який входив тоді до складу Польщі. Даніелюс Алсейка 1910 р. в Тартуському університеті отримав вчений ступінь в медицині. Вероніка Янулайтете-Алсейкене отримала ступінь доктора в галузі офтальмології в 1908 р. в Берлінському університеті і стала

першою жінкою-лікарем у незалежній Литві. Батьки Марії познайомилися, коли обидва працювали над докторськими дисертаціями. Як багато представників інтелігенції, батьки Марії були не лише лікарями, а й громадськими діячами, активними прихильниками незалежності Литви у період польсько-литовської війни. Батько її був також письменником, фольклористом. Коли 1918 р. була відновлена незалежність Литви, Вероніка Янулайтете-Алсейкене і Даніелюс Алсейка заснували першу лікарню у столиці Вільнюсі. Д. Алсейка став видавцем газети «Vilniaus Žodis» (Вільнюське слово) і журналу «Vilniaus Šviesa» (Світло Вільнюса). Батьки Марії захоплювалися вивченням литовського фольклору і тісно були пов'язані з найяскравішими представниками литовських художників і письменників. На недільних салонах Вероніки Алсейкене збиралися видатні інтелігенти міста. У їх будинку бували Відунас, Юозас Тумаса-Вайжгантас і Йонаса Басанавічюс. У такій атмосфері в юні роки формувалися погляди Марії Гімбутас. За її свідченнями, упродовж всього її життя, збірник фольклору Басанавічюса залишався для неї надзвичайно важливим¹. Згодом це вплинуло на вибір предмета досліджень М. Гімбутас, пов'язаного з етнологією, литовським фольклором і праісторією Балтії.

1927 року Марія починає навчання в школі Монтесорі в Вільнюсі. 1931 р. вона разом з матір'ю і братом залишає окупований Польщею Вільнюс і переїжджає до Каунаса. Тут триває її навчання в школі. Даніелюс Алсейка відмовився покинути Вільнюс і продовжив боротьбу з польською окупацією. У 1933 р. Марія разом з родиною відвідує батька, таємно перетнувши кордон. 1936 р. він раптово помирає, і ця подія стала переломним моментом у житті юної Марії. На смертному одрі батька Марія пообіцяла, що буде вчитися, щоб стати вченим. *«Раптом мені довелося подумати, ким я буду, що я буду робити зі своїм життям»*².

У 1936–38 рр. Марія бере активну участь в етнографічних експедиціях на південному сході Литви, які фіксували традиційний фольклор, вивчали дохристиянські литовські вірування і ритуали³. У 1938 р. Марія з відзнакою закінчила гімназію Аушра в Каунасі і вступила на філологічний факультет університету імені Вітаутаса Великого. Її першою спеціалізацією була лінгвістика. 1939 р. після перенесення столиці Литви до Вільнюса Марія продовжила навчання в університеті, де спеціалізувалася по археології під керівництвом Йонаса Пузінаса, також у галузі лінгвістики, етнології, фольклору⁴.

За короткий проміжок часу серед біженців з території Білорусії, що відійшли за пактом Ріббентропа-Молотова до СРСР, нею

було записано близько 5000 народних пісень. Марія, згадуючи про ті роки литовської незалежності, писала: *«Так що дух першопрохідника панував всюди, в уряді, університетах, шкільних системах, всюди. І молоде покоління, до якого я належала, жило з усім цим новаторським духом, роблячи більше, ніж було можливо»*.

1940 року Литва оголошена республікою Радянського Союзу, Вільнюський університет закритий. У 1941 р. Марія вийшла заміж за Юргиса Гімбутас. Вона долучилася до підпільного руху опору. У захопленій СРСР Литві починаються страти, арешти і депортації прихильників литовської незалежності. Марії і її сім'ї доводиться ховатися. У той же час вона працює над докторською дисертацією про похоронні обряди у Вільнюському університеті, що відновив роботу.

Після вторгнення до Литви Німеччини починається литовське повстання і нові репресії. У червні 1941 р. зникають 25 членів сім'ї Марії. Це змушує її ховатися і перебраться в Каунас. Активізується підпільний рух, Німеччина окупує Литву. У 1942 р., з відзнакою захистивши магістерську роботу *«Способи поховання в Литві в залізному віці»*, Марія Гімбутас отримала ступінь магістра гуманітарних наук в Вільнюському університеті, почала навчання в аспірантурі.

1944 року до Литви входять війська СРСР. Серед багатьох біженців країну залишає сім'я Марії Гімбутас, яка включала чоловіка і дочку Дануту, котра народилася у червні 1943 р. Завершується литовський період її біографії. М. Гімбутас говорила, що коли вони бігли з Каунаса, то під однією пахвою у неї була дисертація, а під іншою – її дитина⁵.

Потягом сім'я М. Гімбутас добирається до Відня, а потім серед інших біженців вони потрапили до Інсбрука. По тому родина емігрує до Німеччини, переправляється на велосипедах через гори і ховається на фермі в селі. У 1945 р. вони перебираються до м. Тюбінген⁶. Згадуючи про цей період життя, М. Гімбутас писала: *«Життя просто скручувало мене, як билинку, але моя робота була безперервною в одному напрямку»*⁷. У Тюбінгенському університеті в березні 1946 р. М. Гімбутас отримала докторський ступінь з археології, захистивши дисертацію (Ph.D.) *«Доісторичні похоронні обряди в Литві»* (*«Die Bestattung in Litauen in der vorgeschichtlichen Zeit»*). У тому ж році ця робота була опублікована⁸. У Тюбінгені в неї народилася друга дочка – Зевіле.

У 1946–1949 рр. М. Гімбутас навчалася в аспірантурі Гейдельберзького і Мюнхенського університетів, а 1947 р. вона отримала запрошення до Гарвардського університету. 1949 року сім'я

Гімбутас емігрує до США, починається американський, самий насичений період її біографії. У 1950 р. М. Гімбутас вступає до аспірантури Гарвардського університету, спеціалізуючись по передісторії Європи. Вона перекладала східноєвропейські археологічні тексти, а потім стала викладачем кафедри антропології. Третя її дочка, Раса Джулія народилася 1954 р. в Бостоні.

По закінченню аспірантури 1955 р. М. Гімбутас – науковий співробітник музею Пібоді, Гарвардський університет, де пропрацює до 1963 р. З гарвардським періодом пов'язані інтенсивні наукові дослідження. 1956 року виходить її робота «Передісторія Східної Європи», присвячена культурам мезоліту, неоліту і мідному віку територій Росії і Балтійського регіону⁹.

Монографія «Культури бронзового віку Центральної та Східної Європи» вийшла у 1965 р.¹⁰ Численні графічні ілюстрації до видання були виконані матір'ю М. Гімбутас, яка залишалася в Литві. До США малюнки пересилали поштою. У цьому дослідженні запропоновано класифікацію типів курганів для виявлення зони розселення слов'ян. Друге видання книги здійснено в 1958 р.

У тому ж 1956 р. М. Гімбутас вперше представляє у Філадельфії свою «курганну гіпотезу», яка була спрямована на вивчення проблем протоіндоєвропейського населення, умовно названого «курганним народом». Ця гіпотеза об'єднувала археологічні та лінгвістичні дослідження і пропонувала пояснення походження і міграції індоєвропейців та місцеположення їх прабатьківщини. Раніше близькі ідеї були викладені Г. Чайлдом¹¹. Завдяки дослідженням 50-70-х рр. XX ст. М. Гімбутас стала видатним фахівцем з археології Європи бронзового віку, праісторії балтів і слов'ян, а також і з литовського мистецтва.

Тричі М. Гімбутас вдалося побувати у СРСР. 1960 року за програмою обміну Міжуніверситетського комітету Блумінгтон, Індіана, вона брала участь в конгресі сходознавців в Москві. Два дні М. Гімбутас провела в рідному Вільнюсі, де вперше після 1944 р. побачилася з матір'ю, причому їй довелося прикидатися, що вони не знайомі. А по поверненню в Лос-Анджелес її оголосили «російською шпигункою». 1969 року відвідування Москви було організовано по обміну між СРСР та Американською академією наук. 1981 року М. Гімбутас отримала стипендію Фулбрайта для читання циклу лекцій у Москві і Вільнюсі. На думку М. Гімбутас, її лекції за два місяці відвідало близько 3000 чоловік.

У 60-80-і рр. XX ст. Марія Гімбутас працювала в багатьох навчальних і дослідницьких інституціях США. У 1961–62 рр. –

співробітник Центру перспективних досліджень поведінкових наук Стенфордського університету, Каліфорнія; 1962–63 рр. – викладач кафедри антропології Гарвардського університету, Кембридж, Массачусетс; 1966 г. – куратор археології Старого Світу, Музею історії культури Каліфорнійського університету. 1964 року вона стала професором європейської археології та індоєвропейських досліджень в Каліфорнійському університеті Лос-Анджелеса, а 1965 р. і куратором археології Старого Світу¹². Тут вона пропрацювала до 1989 р.

Важливе місце у дослідженнях М. Гімбутас, як і раніше, належало вивченню індоєвропейської проблематики, вона редактор археології журналу «The Journal of Indo-European Studies». Важливим напрямком її досліджень була програма вивчення абсолютної хронології Стародавньої Європи на підставі радіовуглецевого датування і калібрування дат. У 1954 р. і 1970 р. цю програму фінансував Wenner-Gren.

Робота на посаді професора Каліфорнійського університету надала можливість М. Гімбутас проводити масштабні розкопки неоеолітичних пам'яток у Південно-Східній Європі: 1967–68 рр. – в Обре (Боснія) і Анзабегово в Македонії; 1968–69 р – Сітагрой в Македонії; 1969–1971 рр. – Анзабегово в Македонії; 1973–74 рр. – Сітагрой і Ахіллейон в Греції; 1977–80 рр. – у печері Скалорія в Південно-Східній Італії.

Результати усіх польових досліджень М. Гімбутас були опубліковані. Надалі вони стали основою концепції цивілізації Старої Європи і трьох фундаментальних монографій, присвячених релігії цивілізації Старої Європи: *The Goddesses and Gods of Old Europe* (1974); *The Language of the Goddess* (1989), *The Civilization of the Goddess* (1991)¹³.

Вперше у настільки вичерпному обсязі представлені неоеолітичні культури Європи і докладно висвітлені усі досягнення давніх хліборобських цивілізацій в архітектурі, технології, економіці, релігії. Важливим досягненням стала розробка нової сучасної абсолютної хронології.

Але разом із тим М. Гімбутас ідеалізувала світ стародавніх хліборобів. На її думку, концентрація їх на Великій Богині і жінці зумовила гіноцентричність егалітарного суспільства мирних хліборобів, де панувала рівність статей. У бронзовому віці ця цивілізація, на думку М. Гімбутас була знищена вторгненням до Європи скотарського «курганного народу» – войовничих кочівників індоєвропейців з патріархальною системою, яку вони нав'язали корінним жителям. Основні положення концепції цивілізації Старої

Європи, а саме уявлення про соціальні структури і виключно мирний характер життя цього хліборобського суспільства, зазнали жорсткої критики як позначені ігноруванням фактичних даних¹⁴. По-друге – це уявлення стосовно зникнення цивілізації Старої Європи під тиском патріархальних «курганних народів» індоєвропейців.

Незважаючи на це, головні ідилічні ідеї концепції М. Гімбутас, а також її модель сакрального світу стародавніх хліборобів набули популярності серед широкого кола читачів. Вони сприяли появі археоміфології¹⁵ і досі ідейно живлять феміністичний і неоязичницький рух. Цій сфері діяльності М. Гімбутас присвячено два фільми¹⁶. Створений поціновувачами її ідей сайт OPUS archives містить більше 15 000 слайдів¹⁷, які М. Гімбутас використовувала у своїх лекціях і книгах.

Дослідження М. Гімбутас в різних областях праісторії і археології були високо оцінені фахівцями¹⁸ та науковими інституціями. 1960 року їй за видатні досягнення серед нових американців була присвоєна премія Світовим комітетом у справах біженців і Бостонською торговою палатою. 1967 року за дослідження епохи неоліту в Європі вона отримала премію Фонду гуманітарних наук (Humanities Endowment) Смітсонівського інституту. 1968 р. вона була названа «Жінкою року» за версією видання Los Angeles Times. 1993 р. М. Гімбутас отримала американську літературну премію Анісфілд-Вулф за книгу «The Civilization of the Goddess».

Громадянство М. Гімбутас – Литва і США. З литовською батьківщиною її пов'язують молоді роки і, в значній мірі, наукова тематика, що стосується праісторії балтійського регіону. Латвійський археолог І. Мугуревічіс підкреслював велике значення ранніх робіт М. Гімбутас, присвячених пам'яткам раннього залізного віку і похоронним обрядам в Литві. Він пише про М. Гімбутас «як видатного вченого, що використав свій талант, надзвичайну працездатність і організаторські здібності для вивчення проблем праісторії балтійських народів на такому рівні і в такому масштабі, яким немає рівних в археології Балтійського регіону»¹⁹. За рекомендацією І. Мугуревічіса 1993 р. М. Гімбутас була удостоєна звання «Іноземний член Латвійської академії наук».

1993 року М. Гімбутас присвоєно звання почесного доктора університету Вітаутаса Великого в Каунасі. Тут на Петрашюнському кладовищі могила Марії Гімбутас. Померла М. Гімбутас в Лос-Анджелесі 2 лютого 1994 р. у віці 73 роки після важкої і тривалої хвороби. Меморіальні дошки М. Гімбутас встановлені в Каунасі на будинку по вулиці Міцкявічюс, де вона проживала у 1932–40 рр., а

також в Вільнюсі на будинку по вулиці Йогайлос, в якому у 1918–1931 рр. жили батьки і Марія.

¹ Marler J. Marija Gimbutas: Tribute to a Lithuanian Legend // LaFont, Suzanne (ed.), *Women in Transition: Voices from Lithuania*, Albany, New York. 1998. P. 115.

² Marler J. *Realm of the Ancestors* // *Anthology in Honor of Marija Gimbutas*. Manchester, Connecticut. 1997. P.9; Marler J. 1998. P. 115.

³ Ware S., Braukman S. L. *Notable American Women // A Biographical Dictionary Completing the Twentieth Century*. Cambridge, Massachusetts. 2004. P. 234.

⁴ Там само, P. 234.

⁵ https://www.wikiwand.com/en/Marija_Gimbutas

⁶ Ware S., Braukman S. L. *Notable American Women ...* P. 235.

⁷ Marler Marija Gimbutas: *Tribute to a Lithuanian Legend...*, P. 118.

⁸ Gimbutas M. *Die Bestattung in Litauen in der vorgeschichtlichen Zeit*. Tubingen. 1946.

⁹ Gimbutas M. *Prehistory of Eastern Europe, Part I. Mesolithic, Neolithic and Copper Age cultures in Russia and the Baltic area*. American School of Prehistoric Research, Peabody Museum, Harvard University, Bulletin No. 20. Cambridge, Massachusetts. 1956.

¹⁰ Gimbutas M. *Bronze Age Cultures of Central and Eastern Europe*. Mouton. 1965.

¹¹ Childe V. G. *The Aryans: A Study of Indo-European Origins*. London. 1926.

¹² *Women in Old World Archaeology*. Brown.edu. Retrieved 7 August 2018.

¹³ Gimbutas M. *The Goddesses and Gods of Old Europe. 7000-3500 B.C.: Myths, Legends, Cult Images*. London: Thames and Hudson; Berkeley-Los Angeles: University of California Press. 1974; Gimbutas M. *The Language of the Goddess: Sacred Images and Symbols of Old Europe*. San Francisco, 1989; Gimbutas M. *The Civilization of the Goddess - the World of Old Europe*. Edited by Joan Marler. San Francisco. 1991.

¹⁴ Відейко М.Ю. Зброя та військова справа у давніх хліборобів Європи у VI–IV тис. до н.е // *Історія зброї та військової справи*. 2019. № 2. С. 4-134.

¹⁵ <https://feminismandreligion.com/2017/12/11/marija-gimbutas-triumphant-colin-renfrew-concedes-by-carol-p-christ/>

¹⁶ "Signs Out of Time, the story of archeologist Marija Gimbutas" та <https://www.youtube.com/watch?v=pmv3J55bdZc>.

¹⁷ <https://www.opusarchives.org/us/>

¹⁸ Марія Гимбутас [Некролог] // *Балто-славянские исследования*. 1988—1996. Москва. 1997. С. 390-391; Мерперт Н. Я. Памяти Марии Гимбутас // *РА*. 1994. № 4. С. 251-252)

¹⁹ Marler J. In honor Marija Gimbutas <http://mmstudies.com/scholars/honor-gimbutas/>.

Перелік скорочень**Список сокращений****Abbreviations**

AB – Археологические вести

АДУ – Археологічні дослідження на Україні

АИМ – Археологические исследования в Молдавии. Кишинев, Штиинца.

АИУ – Археологические исследования на Украине

АКМ – Археологические культуры Молдавии. Кишинев, Штиинца.

АО – Археологические открытия

АП – Археологічні пам'ятки

БАЭ – Бугская археологическая экспедиция

БФ – Боспорский феномен

ВДИ – Вестник древней истории

ВХНУ – Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

ДАОО – Державний архів Одеської області

ДП – Древнее Причерноморье. Одесса.

ЖМНП – Журнал Министерства народного просвещения

ЗОО – Записки Одесского археологического общества

ЗООИД – Записки Одесского общества истории и древностей

ИА АН УССР – Институт археологии Академии Наук УССР

ІА НАН України – Інститут археології Національної академії наук України

ИГАИМК – Известия Государственной академии истории материальной культуры

ИИАК (ИАК) – Известия императорской археологической комиссии.

ИИМК АН СССР – Институт истории материальной культуры Академии Наук СССР

ИРАИМК – Известия Российской академии истории материальной культуры

КККТ – Культурний комплекс Кукутень-Трипілля

КСИА – Краткие сообщения Института археологии

КСОГАМ – Краткие сообщения Одесского государственного археологического музея

МАПП – Матеріали з археології Північного Причорномор'я

МАСП – Матеріали по археології Северного Причерноморья

МГУ – Московский государственный университет

МИА – Материалы и исследования по археологии СССР

НА ІА НАНУ – Научный архив Института археологии Национальной Академии Наук Украины

- НБУВ – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
НГУ – Николаевский государственный университет
НИЦ – Научно-исследовательский центр
НКМ – Николаевский краеведческий музей
НО – Надписи Ольвии (1917-1965). М., 1965.
НС – Нумизматика и сфрагистика
НЭ – Нумизматика и эпиграфика
ОАМ НАН України – Одеський археологічний музей Національної академії наук України
ОНУ імені І.І. Мечникова – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
РА – Российская археология
РАЕ – Российский археологический ежегодник. Санкт-Петербург.
СА – Советская археология
САИ – Свод археологических источников.
СП – Стародавнє Причорномор'я. Одеса
СХМ – Сообщения Херсонского музея
Тр. ГЭ – Труды Государственного Эрмитажа.
AGZ – Akta Grodzkie i Ziemskie: dokumenty. Lwów,
AHME – Analecta hymnica medii aevi
CIL – Corpus Inscriptionum Latinarum
IGBR – Mihailov G. Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae. Serdicae, 1970. Vol.1. Ed.2.
IOSPE, I² (*IPE I*²) – Latyshev V. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae. Petropolis, 1916. Vol.1. Ed.2.
JRA – The Journal of Roman Archaeology
JRS – The Journal of Roman Studies
MPH – Monumenta Poloniae Historica
MS – manuscript – рукопис, манускрипт
RIC – The Roman Imperial Coinage. Зокрема: RIC II – Roman Imperial Coinage. Volume 2: Vespasian to Hadrian / Ed. Mattingly H., Sydenham E. A. London, Spink & Son, 1926.
SNG – Sylloge Nummorum Graecorum
SP – Stratum plus
ZDM – Zbiór dokumentów małopolskich / Wyd. I. Sułkowska–Kuraś i S. Kuraś. Wrocław
ZfN – Zeitschrift für Numismatik

<i>Зміст</i>	<i>Содержание</i>	<i>Contents</i>
<i>Немченко І. В.</i> 100-річчя Петра Йосиповича Карышковського (1921–1988).....		5
<i>Демин О. Б.</i> Путь к античной нумизматике: формирование научных интересов П. О. Карышковского		14
<i>Сапожников И. В.</i> К 100-летию профессора П. О. Карышковского: жизнь и творчество по сокращенной программе.....		21
<i>Избаи-Гоцкан Т. А., Колесниченко Е. А.</i> К вопросу о творческом наследии Петра Осиповича Карышковского		33
<i>Агульников С.</i> Комрат-ХV – новое поселение античного периода в Буджакской степи.		37
<i>Ardeț A.</i> A new reinterpretation of a type of North Pontic amphora discovered in Dacia at Drobeta.....		45
<i>Белецкая О. В.</i> «Czarnigrod, ubi Dniestr fluvius dictus mare intrat...» (Черный город в XIV-XVI вв.)		48
<i>Bodzek J.</i> Coins struck in the Black Sea Region donated by Stanislaw Mineyko in the collection of the National Museum in Krakow		57
<i>Бодзек Я., Мызгин К.</i> По разным сторонам стены: находки монет Боспорского царства на Верхнегерманском и Ретийском Лимесе....		61
<i>Булатович С. А.</i> Колхидки в собрании Одесского археологического музея		71
<i>Бурдо Н. Б.</i> 100-річний ювілей Марії Гімбутас		76
<i>Відейко М.Ю.</i> «Усатівські війни»: пошуки супротивника.....		83
<i>Главенчук А. В.</i> Объекты зооморфной скульптуры и технология их изготовления на позднепалеолитическом поселении Анетовка 2		89
<i>Головка О. Б.</i> Битва на р. Мозгава 13 вересня 1195 р. (причини, хід і наслідки конфлікту)		96
<i>Гордієнко Д. С.</i> Трансформації в українській торгівлі пізнього середньовіччя за дослідженнями Михайла Грушевського		103

<i>Гребенников В. Б.</i> История исследований поселений бронзового века в Нижнем Побужье.....	110
<i>Гребцова И. С.</i> Картины голландского караванджиста Геррита ван Хонтхорста в европейских музеях	116
<i>Грицюта О. О.</i> Експериментальні дослідження на базі Анетівської палеолітичної експедиції протягом польового сезону 2020 р.....	127
<i>Гуменний В. Л.</i> «ARMENIA...IN POTESTATEM P. R. REDACTAE»: Вірменія в контексті репрезентації римської політики на Сході в добу Траяна.....	132
<i>Демчук С. А.</i> Еразм Роттердамський, «Світське застілля» та «реформа» бенкету	138
<i>Димидюк Д. А.</i> Наконечник важкого списа з території Двіну (X–XIII ст.).....	145
<i>Добролюбский А.О., Смирнов И.А.</i> «...Что тут хан имел в виду...»?	150
<i>Зелинский А. Л.</i> Антиох II и Родос во время II Сирийской войны: возможная цель военного альянса.....	158
<i>Иванова С. В., Красножон А. В.</i> Археологические поиски Хаджибейского замка.....	164
<i>Івлєв К. О., Сорочан С. Б.</i> Про типову кар'єру вченого ромєя XV ст. (за матеріалами сатиричного діалогу «Мазаріс»).....	173
<i>Кахидзе Э.</i> Исторические данные о крепости Апсар.....	179
<i>Кіосак Д.</i> До абсолютної хронології найсхідніших поселень культури лінійно-стрічкової кераміки	187
<i>Козленко Р. О.</i> Монети ранньої Римської імперії в Ольвії: динаміка надходження	197
<i>Колесниченко А. М.</i> Нові черняхівські поселення на Кривоозерщині.....	206
<i>Croitoru C.</i> The <i>Venus pudica</i> Phenomenon (I). ITS beginnings.....	214
<i>Лагодич В.Ю., Овсінський Ю.В.</i> Зовнішньополітичні відносини Аварського каганату та Візантійської імперії у VI-VII ст.	219

<i>Левченко В. В.</i> З історії конфліктів у співтоваристві українських археологів наприкінці 1910-х – на початку 1920-х рр.....	225
<i>Лиман С. И.</i> Анализ средневековых источников в публикации К. П. Пауловича «Конспект, или краткое изложение дипломатики вообще» (1829)	231
<i>Ліхтей І. М.</i> Протидія чеського короля Вацлава I монголо-татарській загрозі у 1241 році.....	237
<i>Лобанова М. А.</i> Реконструкція плану трипільського поселення Сабатинівка I за архівними матеріалами.....	244
<i>Луговий О. М.</i> Ще раз про Маврокастрон та Аспрокастрон. «Чорне» ім'я «Білої» фортеці?	252
<i>Майборода П. А., Волканов С. И.</i> Римский эпос о Пунической войне: попытка перевода и комментария к книге II (1-60) Силия Италика.....	261
<i>Масюта Д. А., Пиструил И. В.</i> Археологические разведки вблизи парка «Дюковский сад» в г. Одессе	270
<i>Mercer M.</i> The Tower of London during the Wars of the Roses: The Bastard of Fauconberg's attempted attack of May 1471	278
<i>Милашевський О. С., Головка С. В.</i> Поселення черняхівської культури Лозувата-1 Ульянівського району Кіровоградської області.....	286
<i>Николаев Н. И.</i> Ольвийские «борисфены»: П. О. Карышковский или В. А. Анохин?	290
<i>Одрін О. В.</i> Грецькі <i>eschatia</i> і аграрна історія полісів Північної Надчорноморщини	299
<i>Охотников С. Б.</i> Научные археологические общества в Одессе.....	306
<i>Охріменко О. С.</i> Молитва ангелу-охоронцю з французького Часослова XIV ст. з колекції НБУВ.....	312
<i>Паламарчук С. В.</i> Об античных предшественниках городов левобережья Нижнего Дуная в Одесской области	316
<i>Пересунчак О. С.</i> Березівка III – пам'ятка білозерської культури на Середньому Побужжі	325
<i>Пилипчук Я. В.</i> Социальная терминология и властные структуры в истории Кавказской Албании	329

<i>Попова Т. Н.</i> Бициллиеведение: имена и смыслы.....	337
<i>Прохненко І. А., Жиленко М. А., Калініченко В. А.</i> Фальшивомонетна справа на Хустському замку	345
<i>Редина Е. Ф., Савельева Е. С.</i> К вопросу о терракотовых «погремушках» Боспора	354
<i>Руссев Н. Д.</i> Денежное обращение и монетные эмиссии правобережного Поднепровья в эпоху Золотой Орды.....	362
<i>Ручинська О. А.</i> Благодіяння ольвійської еліти у перші сторіччя н.е.	369
<i>Савельев О. К.</i> Фрагмент римского фигурного светильника из Тиры.....	374
<i>Сапожников И. В., Синельников А. С.</i> О римских земляных линейных укреплениях и дороге варваров близ Ольвии.....	381
<i>Снытко І. А., Бондаренко А. А., Алексеев А. М.</i> Новая ольвийская бронзовая монета V в. до н.э. из Гилеи	392
<i>Федорук А. В.</i> Битва при Мурсе (351 г.) в освещении риторических произведений цезаря Юлиана	398
<i>Ціватий В. Г.</i> Концепт «конгруентність» у теорії та практиці дипломатії ранньомодерної Європи: інституціональний дискурс	405
<i>Чепіженко В. В.</i> Аристократичні спільноти в Англії XIV ст. (на матеріалах справи геральдичної суперечки Скрупа проти Гросвенора)	411
<i>Черниенко Ю. А.</i> По поводу некоторых разногласий по вопросам истоков позднебронзовой металлургии юга Восточной Европы	419
<i>Янов Д. М., Корпусова І. В.</i> Російські срібні монети XIV–XX ст. в колекції Одеського археологічного музею: загальний огляд	425
<i>Кушнір В. Г., Сминтина О. В.</i> Олександр Миколайович Дзиговський (15.02.1953 – 29.12.2020)	430
Перелік скорочень	436

Наукове видання

Головний редактор
Нємченко Ірина Вікторівна

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я
Випуск XIII

В авторській редакції

Підписано до друку 22.02.2021 року
Папір офсетний

Формат 60×84/8
Тираж 100 екз.

Друк офсетний
Замовлення № 20

Видавництво тов «Удача», Свідоцтво ДК № 4241 від 23.12.2011р.
м.Одеса, вул. Гаванна, 3 тел. (048) 726-54-37, e-mail: mostik-1@ukr.net